

Е ЛИ ГАМЕНКА ГАМЕНКА?

Пенка Радева

Във встъпителната студия към своя Речник на личните и фамилни имена (РЛФИБ) Стефан Илчев обособява седем пласта лични имена. За последния, към който отнася *“свързаните с някой предмет на модата или техниката”*¹, привежда примери *Атлѝза, Кадѝфа, Седѝфчо, Сърма*. В случая е важно уточнението му, че *“такива имена ги е имало още в миналото”*, а също – че *“ги има и в по-ново време”*, и илюстрира допълнително с *Грамофѝнка, Телефѝнка, Салфѝтка, Рѝдиум*, като добавя *“и редица други”*². Очевидно е обаче, че между първите четири, които безуговоръчно могат да се отнесат към модата, и останалите разликата е твърде съществена. Неслучайно само *Грамофѝнка, Телефѝнка* и *Салфѝтка* впоследствие са включени в обръщение от почти всички автори, които осъждат произволното родителско имепроизводство и защитават правото на децата да носят “нормални” имена³. По-късно кръгът от имена, да ги наречем условно, куриозитети с отрицателен знак, се разширява с *Гѝменка, Гюбрѝна, Кенѝфка, Клозѝта, Куртизѝнка, Плѝмка, Проститѝтка...*, без привеждащите ги защитници на стойностните български имена да съобразят или да подозират, че част от тях неоснователно попадат в “негативния списък”. Последните сериозни попълнения са от изследването на Татяна Калканова върху личните имена на родените в София за периода 1970 – 1992 година, цитирам: *“За съжаление могат да бъдат посочени и примери за имена от тази група, които звучат смешно и трудно могат да бъдат квалифицирани като хубави български имена: Пагѝна, Креѝлка, Априѝла, Гѝбѝна, Едѝна, Лепогергѝна, Рѝжа, Сѝпка, Траѝ”*⁴. Поредицата е доста дълга и в

нея своеобразен връх заема *Дроздойно*. Неколкократно осъжда явлението, но по-сдържано и с прецизиран илюстративен материал Мария Ангелова-Атанасова в монографията си “Личните имена у българите (1981 – 1990)”⁵.

Сумирането на оповестените имена, предизвикващи категорично неодобрение и дори присмех у много съвременници, оформя дълъг списък от предимно уникални имена. Той е доста неединен и включва както домашни, така и заети имена, и свръхсъвременни (свръхмодерни), и отпадащи или отпаднали от наименувателната практика. В него се очертава и група фантоми с неустановен първоизточник като *Електрѝн*, *Клозѝта*, *Куртизѝнка*, *Телефѝнка...*, които липсват в основните български антропонимни речници.

Сред включените в списъка домашни имена най-много са защитните, а сред тях – умишлено подбираните или създавани “грозни” имена. Те предизвикват присмех поради непознаване на българската личноименна система (БЛИС) като цяло и по-специално на персоналнозащитните и на фамилнозащитните⁶. Такива са вече посочените *Рѝжа*, *Сѝпка* и *Трѝя*. Част от смехотворните сега имена се основават на изчезнали или на запазени само в някои диалектни думи, вследствие на което провокират произволни връзки с други думи, без да имат нещо общо с тях. За илюстрация могат да послужат имената *Пѝто* и *Пѝтко*, свързвани с *пот* ‘солена безцветна течност, излъчвана от кожата на човек или животно’, вместо с диал. *пѝтка* ‘спъване на злото’⁷. Такива са и стотици други имена като *Гюбрѝна*, *Плѝча*, *Помѝтко*, *Скѝбел*, *Стрѝхо...*, които не бива да бъдат сравнявани с хубавите и благозвучни български имена, защото изпълняват предохранителната си функция именно чрез отблъскващото си значение, обикновено вместиано в крайно непретенциозна форма.

Сред заетите имена на невъзпроизводство поради формално свързване с дума с “неантропонимична” за съвременната семантика⁸ са обречени престижни за времето си имена като *Гѝменка*, *Гвардияна*, *Грамофѝнка*, *Кѝна*, *Пагѝна*, *Плѝма...*, някои от които имат огледални мъжки, а също и *Гарнизѝн*, *Грамаѝди* и др. Поредицата е доста дълга, но тук се коментират само част от

имената – тези, които са анатемосани поради незнание и неизменното им включване в “негативния списък” ги обрича на изчезване.⁹

От женските лични имена (ЖЛИ) едно от най-осъжданите е *Гàменка*¹⁰.

Основанието е немотивираното му извеждане от съществителното *гàменка*, производно от *гàмен*, от фр. *гамèн* ‘уличен невъзпитан хлапак, хулиган’. Името липсва в речника на Ст. Илчев. У Ковачев обаче са засвидетелствани ЖЛИ *Гàма* (честотност 2), умалително от него *Гàмка* (честотност 2), производно от *Гàма* → *Гамèна* (честотност 1), умалително от *Гамèна* → *Гамèнка* (честотност 2), както и мъжко лично име (МЛИ) *Гàмен*¹¹. От тълкуванията, които предлага Ковачев, заслужава внимание само третото (последното): “гов. *гама* ‘сватба’, гр. *gatos* ‘женитба’ – пожел. “да порасне и да дочака женитба”. То косвено е подкрепено от Илчев чрез фамилно име (ФИ) *Гамов* – “гр. *gatos* ‘женитба’; прен. ‘полов акт’¹². И без допълнителни справки е ясно, че *Гàменка* не е никаква *гàменка* и името не бива да бъде охулвано в произволно съставяни списъци.

“Смехотворното” ЖЛИ *Грамофòнка* също не ще да е резултат от крайно родителско или роднинско невежество. Интересното е, че в речника на Илчев има само МЛИ *Грамофòн*, с бележка “*Севлиево, р. към 1930 г.*”, изведено от “*грамофон или от цвете грамофонче*”, а *Грамофòнка*, което авторът използва във встъпителната си студия, в самия речник изобщо липсва. По-вероятно е в случая да става дума за кръстоска или за неумело модернизиране на вече периферно в този период име като *Грàмо* (според РЛФИБ от гр. ‘буква, писмо’ – пожелателно име да стане грамотен и учен). Допълнително доказателство е наличието на ФИ *Грàмов* (според РЛФИБ в Плевен, 1900, Кнежа) и, обърнете внимание, в Агатово (Севлиево), на ФИ *Грàмовски* (според РЛФИБ Вълчи трън /Плевенско/, Кнежа) и на други имена като например умалителното от *Грàмо* → *Грàмчо*, производното от *Грàмо* → *Грàмен*, сродното с него *Грамоти́н* (според РЛФИБ в народна песен от Велико Търново).

В тази насока свидетелстват и няколко имена от Честотно-етимологичен речник на личните имена (ЧЕРЛИ) на Николай Ковачев¹³. Интересното е, че в него няма нито *Грамофѡн*, нито *Грамофѡнка*:

Грама̀та ж. 5/0 – 1894 г.: I, III, IV, V, VII; ЮИ 2, СИ 2. Грц. *gramma* ‘буква, писмо, наука’, пожел. ‘носителят да стане грамотен, учен’.

Грама̀тика ж. 2/0 – 1909 г.: II, VII; ЮЗ, чуж., пожел. ‘да владее граматиката, да бъде грамотна’.

Грама̀тина ж. 14/9 – 1907 г.: II 2, IV 3, V 3, VI 5, VIII; ЮЗ 9, чуж. 5. От *Грама̀т(a) + -ина*. Умал. *Грама̀тинка* 1942 г.

Грама̀тка ж. 4/0 – 1922 г.: VI, VII 2, IX; ЮИ, СИ 3. Умал. от *Грама̀та*.

Гра̀мен м 6/4 – 1922 г.: IV 2, VI 3, VII; ЮИ, ЮЗ, СЗ 3, чуж. От *Гра̀м(o) + -ен*. *Гра̀мена* ж. 1981 г., *Гра̀менчо* м. 1958 г.

Запознаването с мъжките и с женските ЛИ, пряко или опосредовано производни от гр. *gramma*, дава възможност и за по-различно от приетото тълкуване на МЛИ *Грама̀ди*. То отсъства в РЛФИБ, а у Ковачев (ЧЕРЛИ) е засвидетелствано с две именування: 0 – 1915 г.: III, IV; СИ 2; усп. на *Грама̀да* 1912 г. От *грама̀да* ‘купчина, могила’. При наличието на усп. ЖЛИ *Грама̀да*¹⁴, при наличието и на ЖЛИ *Грама̀та*, *Грама̀тка*, които вече бяха коментирани, семантичната и словообразователната връзка с тях изглежда безспорна, а замяната на *т* с *д* е резултат от озвучаване. Така че в имената *Грама̀ди* и съответстващото му женско *Грама̀да* няма нищо смехотворно – те не бива да се използват за илюстрация в тази насока. Колкото до ФИ *Грама̀дов* (РЛФИБ), то може и да е от прякор *Грама̀дата*, но съществува вероятност да е образувано от МЛИ *Грама̀ди*, типично за ЮИ България, още повече, че е записано и в Търговище, и в Разград, а точно в тези региони има компактно преселническо население от Беломорието.

ЖЛИ *Гвардия̀на*, което у Илчев (РЛФИБ) липсва, Ковачев (ЧЕРЛИ) извежда от *гвардия* ‘отбрана войскава част’ (итал. *guardia* ‘стража’) и приема, че е образувано с наст. *-ана*. Според допълнителните данни то има шест носителки (0 – 1916 г., III 2,

IV, V 2, VI; СИ 5, СЗ), пет от които са от СИ България. Това локализиране насочва към регион, населен с българи католици, и там името е засвидетелствано, но като модификация на *Гордиана* (лат. *Gordiana*), според необоримите аргументи на Людвиг Селимски в изследването му “Християнските имена у българите католици”.¹⁵

При ЖЛИ *Кона* непрестижността се дължи на формалната връзка с *кон* ‘едро нечифтокопитно домашно животно за яздене и впрягане’.¹⁶ Без да се пренебрегва производността от зооним, както и възможните видоизменения от различни други МЛИ – у Ковачев (ЧЕРЛИ) *Константин*, *Никон*, *Кондрат*¹⁷, – ЖЛИ – у Ковачев (ЧЕРЛИ) *Кокона*, *Коконка* – най-вероятно *Кона* и умал. *Конка* имат отношение към *Икона* (гр. *икона* ‘художествен каноничен образ на светец/светица’), умалителното *Иконка* и производното *Икония*, според Ковачев (ЧЕРЛИ) с честотност 38, от които 30 в ЮЗ България.

Некоректно е ЖЛИ *Пагона* да се извежда от *пагон* ‘знак, прикрепен на раменете на връхна дреха, който показва военния чин’¹⁸ – точно това го прави смехотворно и непрестижно, след като и у Илчев¹⁹, и у Ковачев²⁰ е посочено, че е заето от гръцки и значението му е ‘женска птица паун; пауница’. У Ковачев е дадено и умалителното *Пагонка*²¹.

Аналогична е съдбата на ЖЛИ *Плунка*, което неинформираният човек първосигнално свързва с *плюнка* ‘устен секрет; слюнка’²².

В действителност името отвежда към *Плума*, умалително от *Плума*, а то е производно от гр. *πλοῦμί* ‘накит, украшение’ (РЛФИБ). Ковачев (ЧЕРЛИ) потвърждава производността на гръцката дума с това значение, а данните за честотността – съответно за *Плума* 238, а за *Плума* 81, сочат, че тези разпространени предимно в ЮИ и ЮЗ България имена са подложени на дискриминация заради нечия неосведоменост.

Името *Салфетка* не е фантом, то обаче не подлежи на коментар, тъй като у Илчев (РЛФИБ) е указан поводът за появата му.²³

Списъкът на имената куриозитети е твърде дълъг и в него необосновано са включени и много имена, чието място не е там. По различни причини част от тях са изтласкани в периферията на БЛИС, което не бива да се отразява на качествата им. Анализът на представените и на други подобни имена налага следните изводи:

1. Посочването и коментарът на имената, неотговарящи на комплексния критерий на българина за благозвучност и семантична приемливост, трябва да се прави от специалисти с цялостен поглед върху антропонимичната ситуация в страната, запознати с основните научни достижения в тази област. Намесата на журналисти и на хора от други сфери на хуманитаристиката и културата, с неограничен достъп до всички медии, понякога прави мечешка услуга заради изкривяване или превратно, а понякога и манипулативно тълкуване на конкретните факти. В преследване на сензационността те често биват променяни, подменяни и дори фалшифицирани. Примери много! Така вероятно са се появили и част от куриозитетните имена фантоми. Постоянното присъствие на някои от тях при илюстриране на явлението отчасти се дължи и на инерцията, която ги прехвърля от един източник в друг.

2. Динамиката в антропонимичните процеси отхвърля наличието на единен и установен списък от сензационни имена, към които постоянно да се добавят нови единици. Всеки период в развитието на обществото, всяко поколение естествено създава свой набор от непrestижни (смехотворни, просташки, груби, селски, недомялани, задръстени) имена, затова конкретните посочвания трябва да бъдат “в крак с времето си”, т. е. да се има предвид, че предизвикващото присмех днес, преди век е пораждало възхищение.

3. От илюстративния материал на явлението задължително трябва да отпаднат защитните имена, при които екстралингвистичната обосновка предопределя лингвистичния подбор измежду антиподи на възприеманите като хубави, красиви, благозвучни, престижни и т. н. имена.

4. Анализаторите на явлението трябва да наложат терминологичен порядък, тъй като използваните понастоящем термини само частично се покриват – куриозното име може да не бъде непрестижно, непрестижното невинаги е смехотворно, а смехотворното в даден период може да се окаже престижно или по-рано да е било такава.

5. Квалификацията на отделни имена според скалата на престижността следва да бъде направена след предварително свеждане на субективния оценъчен елемент до минимум, което зависи единствено от научната добросъвестност на изследвача.

БЕЛЕЖКИ

¹У Т. Калканова това е т. нар. екстравагантна тенденция (Татяна Калканова, Популярно ли е твоето име?, С., 2004, с. 44 и др.)

²Стефан Илчев, Речник на личните и фамилни имена у българите, С., 1969, с. 11.

³Поредната журналистическа изява в тази насока е на Венцислав Начев във в. Словото днес (бр. 26 /495/ от 06.07.2006 г.), озаглавена Името.

⁴Т. Калканова, цит. съч., с. 119.

⁵Мария Ангелова-Атанасова, Личните имена у българите (1981 – 1990), В. Търново, 2001 г.

⁶Класификацията е на П. Радева, вж. Имена амулети в българската антропонимна система, – В: Ономастично и етнолингвистично пространство на езика, Т. I, В. Търново, 1996, с. 83–90.

⁷Вж. Н. Ковачев, Българска ономастика, С., 1987, с. 135, а също и Честотно-тълковен речник на личните имена у българите, С., 1987, с. 21.

⁸У Т. Калканова, цит. съч., са квалифицирани като “със запазено доантропонимично значение”.

⁹Значително количество “смехотворни” имена привежда Н. Намерански в Личните имена в Северозападна България, В. Търново, изд. Фабер, 2005 г., без да прави разлика между научен критерий и субективна оценка.

¹⁰Като представително (ключово) за групата то неслучайно е включено в заглавието на настоящото изследване.

¹¹Н. Ковачев, Честотно-етимологичен речник на личните имена в съвременната българска антропонимия, В. Търново, 1995 г.

- ¹²Н. Ковачев, Честотно-etimологичен речник на личните имена в съвременната българска антропонимия, В. Търново, 1995 г.
- ¹³Н. Ковачев, Честотно-etimологичен речник на личните имена в съвременната българска антропонимия, В. Търново, 1995 г.
- ¹⁴Н. Ковачев, Честотно-etimологичен речник на личните имена в съвременната българска антропонимия, В. Търново, 1995 г.
- ¹⁵Людвиг Селимски, Християнските имена у българските католици, Катовице, 1999, с. 140.
- ¹⁶Всички останали имена от този тип (производни от зооним) са преимуществено защитни – *Вòло, Крòвко, Кучкàн, Песàн...*
- ¹⁷Имената *Никòн* и *Кондрàт* са слабо разпространени в България.
- ¹⁸Обосновката, че бащата е военен, е доста произволна.
- ¹⁹*Пагона ж – от гр. παύωνα ‘пауница’. Малкотърновско, Грудовско, Бургаско, Шумен (стара учителка)*”, Ст. Илчев, Речник на личните и фамилни имена у българите. С., 1969.
- ²⁰*Пагона ж 63/12 – 1897 г.: I 2, II 4, III 6, IV 24, V 13, VI 6, VII 3, VII, IX; ЮИ 54, ЮЗ, Чуж. 8. От грц. παγòνα ‘пауница’. Произв. Пагòница 192Г*”. Н. Ковачев, Честотно-etimологичен речник на личните имена, В. Търново, 1995 г.
- ²¹*Пагòнка ж 9/7 – 1914 г.: III, V 4, VII 3, VIII; ЮИ 9. Умал. от Пагòна*”. Н. Ковачев, Честотно-etimологичен речник на личните имена, В. Търново, 1995 г.
- ²²Тази връзка онагледява механизма на производство на някои защитни имена, но само за запознатите с проблематиката им.
- ²³*Салфетка ж – според местен разказ: в едно видинско село учителката живеела и се хранела у едни млади съпрузи; на обед и вечеря си служела със салфетка. Тая дума се харесала на стопаните и когато им се родило момиче, кръстили го така. Към 1930.*”, Ст. Илчев, Речник на личните и фамилни имена у българите, С., 1969 г.